

Araştırma Makalesi / Research Paper

Kreşin Tatar Türkçesinde Mevsimsel Geleneklerle İlgili Terminoloji

Rasilya UZUN*

Öz

Kreşinler, etnik olarak Kazan Tatarlarının küçük bir grubu olup onların büyük çoğunluğu Tataristan Özerk Cumhuriyeti'nde; az sayıda Kreşin ise Rusya Federasyonu'nun farklı bölge ve şehirlerinde yaşar. Ortodoks Hristiyan olmaları onları Tatar halkının ana gövdesinden farklı kılar. Hristiyan olmaları dillerini Rusçanın etkisine açık bir hâle getirmiş, din kardeşliği ve Rusçanın üst katman etkisi Kreşin Tatarcasının Rusçadan etkilenmesine yol açmıştır. Kreşinler, Tatar Türkçesinin Orta (Kazan) diyalektini kullanırlar. Ortodoks Hristiyan olsalar da tamamen asimile olup Ruslaşmış değillerdir. Kreşin Tatarları, Tatar Türkçesi sayesinde örf, âdet ve geleneklerini koruyup günümüze kadar yaşatmayı başarmışlardır. Tatarca, Kreşin halk kültürünün yaşatılmasında önemli bir rol oynamıştır. Mevsimsel geleneklerle ilgili terimler, günümüzde de Kreşin Tatar Türkçesinin dilsel zenginliklerinden birini teşkil etmektedir. Bu gelenekler arasında *bərmənçək*, *qır kələwə*, *yaфраq bəyrəmē*, *pətraw kələwə*, *troysın/troitsa*, *raştuva* vb. pek çok örnek vardır. Mevsimlerle ilgili bu geleneklerin adlandırılmasında eski devirlerden günümüze kadar gelmeyi başarmış olan terimlerin yanı sıra Ortodoks Hristiyan dini vasıtasıyla Rusçadan Tatar Türkçesine geçmiş olan terimler de vardır. Mevsimsel geleneklerle ilgili bu karma yapıli terminoloji, günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Metin analizi eksensli bu çalışmada, *Tatar Tələñēj Zur Diyalektologik Süzlēgē* başta olmak üzere muhtelif sözlükler ve Tatar halk bilimi kaynak eserleri taranmış, bu kaynaklarda yer alan mevsimsel geleneklerle ilgili terminoloji derlenip izah edilmiştir. Bu makalede, Kreşin Tatar Türkçesi ile ilgili mevsimsel terimlerin farklı varyasyonları da tespit edilmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Geliş Tarihi/Date Applied: 28.01.2025

Kabul Tarihi/Date Accepted: 02.07.2025

Makalenin Künyesi: Uzun, R. (2025). Kreşin Tatar Türkçesinde mevsimsel geleneklerle ilgili terminoloji. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 60, 43-70.

<https://doi.org/10.24155/tdk.2025.254>

Dr., rasilyakra@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8661-051X>

Anahtar Kelimeler: Kreşinler, Kreşin Tatar Türkçesi, mevsimler, mevsimsel gelenekler, terminoloji

The Terminology of Seasonal Traditions in Kryashen Tatar Turkish

Abstract

The Kryashens are an ethnic subgroup of the Kazan Tatars. The majority of the Kryashens reside in the Autonomous Republic of Tatarstan, while a smaller population lives in different regions and cities of the Russian Federation. Their Orthodox Christian faith distinguishes them from the broader Tatar community. Due to their adherence to Orthodoxy, their language has been influenced by Russian. The religious affiliation and the superstratum influence of Russian have led to the incorporation of Russian elements into Kryashen Tatar. The Kryashens speak the Middle (Kazan) dialect of Tatar Turkish. Despite being Orthodox Christians, they have not been assimilated or Russianized. The preservation of the Tatar language has allowed the Kryashen Tatars to maintain their customs, traditions, and cultural practices up to the present day. The Tatar language has played a significant role in safeguarding Kryashen folk culture. The terminology related to seasonal traditions continues to represent one of the linguistic treasures of Kryashen Tatar Turkish. These traditions include terms such as *bərmənçək*, *qır kéləwě*, *yafrəq bəyrəmě*, *pətraw kéləwě*, *troysın/troitsa*, and *raştıva*, among others. These terms include both ancient Turkic elements and terms borrowed from Russian through Orthodox Christianity. This hybrid terminology related to seasonal customs continues to exist today. This study, focused on text analysis, examines various dictionaries, primarily the *Tatar Těləññ Zur Diyalektologik Sözləğě*, and Tatar folklore sources. The study compiles and explains seasonal terminology found in these sources and also attempts to identify and explain different variations of seasonal terms in Kryashen Tatar Turkish.

Keywords: Kryashens, Kryashen Tatar Turkish, seasons, seasonal traditions, terminology

Bireyin hayatında olduğu gibi toplumların hayatlarında da zaman ve zaman ile ilgili kavramların özel ve önemli bir yeri vardır. Tarihi süreçte bilgi birikimini sürekli artırarak yeni şartlara daha iyi uyum sağlama çabası içinde olan insan, içinde yaşadığı gezegende edindiği bilgi ve birikim sayesinde zamanı kendince taksim edip adlandırma yoluna gitmiştir. Çünkü zaman, özellikle mevsimsel değişim ve bu değişimlerle ilgili farklılıklar, insan hayatına doğrudan etki edegelen unsurlar olmuştur.

Arkaik dönemlerden günümüze dek süregelen bilgi ve tecrübe edinme sürecinde, özellikle insan hayatına doğrudan etkisi olan zamanı tespit ve adlandırma hususunda, insanoğlu için Güneş ve Ay özel bir yer ve öneme sahip olmuştur. Öyle ki bu iki kozmik cisim farklı medeniyetlerce geliştirilen iki farklı takvim için esas teşkil etmiştir. Güneş ve Ay eksenli

takvimlerin her ikisi de benzer bir biçimde mevsimler ve aylara bölünmüştür. Bu durum hem amelî fayda hem de doğaya hükmetme amaçlıdır. Çünkü mevsimler, sahip oldukları özellikler dolayısıyla özellikle eski devirlerde, bilim ve teknolojinin gelişmemiş olduğu vakitlerde, insan hayatı üzerinde olağanüstü bir etkiye sahip olmuştur. Bu durum, mevsimler ile ilgili pek çok kabul ve inancı da beraberinde getirmiştir. “Mevsimler ile ilgili bayram ve kutlamalar insanlık tarihi, onun ölümsüzlüğü, hayatın devamı gibi hususları anlatan ideallardan beslenir. Onlar bir anlamda baht, güvenlik kaynağı, uzun ömür, bol ürün ve evcil hayvanların çoğalmasını temin unsuru gibi de sayılır” (Şarafutdinov ve Sadıykova, 2012, s. 74). Bu bakış açısı zaman mefhumu ile kayıtlı olan insan için zamanı anlama ve anlamlandırma çabası dolayısıyla anlaşılabilir.

Zamanı anlamak ve anlamlandırmak tüm dünya halkları için özel öneme sahip olmuştur. Köktürk Yazıtları’ndan biri olan Kül Tigin Yazıtı’nın kuzey yüzü onuncu satırında yer alan “öd t(ä)ŋri : (a)ys(a)r : kişi oğlu : kop : ölg(ä)li : törüm(i)ş :” (Thomsen, 2011, s. 158; Orkun, 2011, s. 50-52; Şirin, 2016, s. 627; Tekin, 2014, s. 38) (Zamanı Tanrı takdir eder/yaşar, kişi oğlu ölmek için türetilmiş/yaratılmış.) cümlesinde zaman kavramı ve onun karşısında insanın durumu ifade edilir ve zamanın tanrısal boyutu ile ilişki kurulur. Dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın ölümlü olduğunu bilen insanoğlu yine de zamanı kendine göre dilimlemiş, noktalamış ve saat, gün, hafta, ay, mevsim, yıl şeklinde adlandırmıştır (Veren, 2019, s. 31). Bu anlayış, diğer milletler gibi Türkler için de geçerli olagelmıştır.

Yılın fasılları olan mevsimler, Türkler için tarih boyunca hep özel bir önem taşımıştır. Bu durum, Türk dünyasının az bilinen ama son derece önemli olan topluluklarından Kreşin Tatarları (Kreşinler ya da Hristiyan Tatarlar) için de geçerlidir. Kreşinler, İdil-Ural Bölgesi’nde yaşayan, Tatar Türkçesi konuşan Ortodoks Hristiyan bir topluluktur. Kreşinler yüzyıllar boyunca Tatar halkının genelinden izole ve kapalı bir biçimde yaşamışlardır. Vaktiyle Rus dilini iyi bilmedikleri için Ruslar ile de sıkı münasebetleri olmamıştır. Farklı bölgelerde yaşayan Kreşinlerin kültür ve dilleri arasında da farklılıklar meydana gelmiştir (Əhətov, 1984, s. 92). Tüm bunlar, demografik olarak küçük bir topluluk olan ve farklı coğrafi bölgelerde yaşayan Kreşinler için kaçınılmaz sonuçlar gibidir.

Kərəşən Tatarları (Kreşin Tatarları/Hristiyan Tatarlar)

1437 yılında kurulan Kazan Hanlığı, 1552 yılında Ruslar tarafından yıkılmış ve Tatarlar üzerinde iki yüz yıl boyunca devam eden çok büyük siyasi ve iktisadi baskılar uygulanmıştır. Zaman zaman Ruslara karşı isyan eden Tatarlar, Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma tehdidine maruz kalmışlardır

(Buran, 2015, s. 285). 1555 yılı yazında Kazan’a Başpiskopos Gürü’nün gelişiyle zorunlu Hristiyanlaştırma faaliyetleri başlamış ve bu faaliyetler 1576 yılına dek sürmüştür. Kitle hâlinde Müslüman ve animistlerin din değiştirmeleri sağlanmış ve bu ilk teşebbüs *Starokresheniye* (Eski Kreşinler) denilen en eski Hristiyan Tatar grubunun ortaya çıkmasına yol açmıştır (Rorlich, 1984, s. 4). Tarihî süreç içinde kimi zaman azalan ya da şekil değiştiren din ve dil eksenli bu baskılar hiçbir zaman, günümüz Rusya Federasyonu’nda bile bitmiş değildir.

Kazan Hanlığı’nın işgali sonrasında 16-17. yüzyıllarda ve 18. yüzyılın ilk yarısında iki ayrı grup hâlinde vaftiz edilerek Hristiyanlığa dâhil edilen Tatar Türklerine *Kërəşən* veya *Krıyaşen* adı verilir. Bunlar etnografik bakımdan ve dil özellikleri bakımından Molkeyev, Çistopol, Batı-Kam, Yelabuga, Mengel, Bakalin ve Nogaybek¹ şeklinde yedi gruba ayrılırlar (Özkan, 2002, s. 210). Nevzat Özkan tarafından Kreşinlerin yedi farklı gruba ayrıldığı belirtilirken L. A. Muhamadeyeva ise dil ve geleneksel kültür özelliklerine göre etnografikler tarafından Kreşinler ile ilgili Kazan-Tatar, Yelabuga, Molkeyev, Çistopol ve Nagaybak şeklinde beş farklı etnografik grup tespit edildiğini belirtir (Muhamadeyeva, 2016, s. 102).

Kreşinler; Tataristan’ın Kazan çevresindeki rayonlar², Tüben Kama civarı, Apas rayonu; Başkurdistan’ın Baqalı rayonu; Tataristan ve Başkurdistan’ın yanı sıra Çuvaşistan, Udmurt ve Mari-El gibi komşu özerk cumhuriyetler ile Kirov, Samara, Orenburg, Çiləbə (*Nağaybək* diye bilinen Kreşinlerin yaşadığı bölge) gibi oblastlarda³ yaşamaktadırlar (Bayazitova, 2008, s. 87; Sharafullina, 2017, s. 76).

Kërəşən/Krəşən (Kreşin) kelimesi, *Hristiyanlık dinini kabul eden Tatar kişisi* (Həkimcanov, 2013, s. 178) şeklinde açıklanır. *Tolkoviy Slovar’ Russkogo Yazıka* (Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü) adlı sözlükte yer alan *kreşçyonıy* (*Rusça* крещённый → kreşçyonıy) maddesinde sadece, *Hristiyanlık dinini kabul eden kişi* (Ojegov ve Şvedova, 2005, s. 306) olarak tanımlanan bu terimin Tatarlar ile ilgisinden bahsedilmez. *Sovremenniy Anglo-Russkiy Russko-Angliyskiy Slovar’* (Çağdaş İngilizce-Rusça Rusça-İngilizce Sözlük) adlı eserdeki *kreşçyenıy* (*Rusça* крещённый) maddesi ise 1. *christened, baptized* (vaftiz edilmiş); 2. *Epiphany (Epifani)* (Sirotina,

¹ Kazan Tatar Türkçesinde *Nağaybək*.

² Rayon: Sovyet döneminde *respublika*, *kray* içinde coğrafi ve idarî açıdan ayrılmış birim, bölge; mıntıka; saha (Öner, 2015, s. 385). Türkiye’deki idarî yapılanmada *ilçe* benzeri yerleşim yeri.

³ Oblast: (*Rusça* область): Bir ülkenin, devletin bölgesi veya toprağı (coğrafi-territoryal birim); büyük bir idarî-territoryal birim (Ojegov ve Şvedova, 2005, s. 429). Rusya’daki *oblast’* (область) Türkiye’deki *il* sistemine benzer şekilde devletin ana idarî bölümlerinden biridir.

2005, s. 938) biçiminde açıklanır ama burada da Tatarlar ile ilgili hiçbir bilgiye yer verilmez. Aynı şekilde *Polnyy Anglo-Russkiy Russko-Angliyskiy Slovar' – Complete English-Russian Russian-English Dictionary* adlı sözlükte de *kreşçenyı* (Rusça крещёный) maddesi ile ilgili olarak *vaftiz edilmiş, Hristiyanlaştırılmış* (Myuller, 2013, s. 1070) ifadelerine yer verilir. *Tatar Têlêñêş Añlatmalı Süzlêğê* adlı eserde ise *Kreşin* kelimesi daha geniş bir açıdan ele alınır ve *Hristiyanlık dinini kabul etmiş olan Tatar* (Abdullin vd., 1979, s. 86) biçiminde açıklanır. Konunun öznesi olan Kreşinler ise kendilerini *Kêrêşên* olarak adlandırıp günlük konuşma dilinde ve bilimsel çalışmalarda *Kêrêşên Tatarları* ibaresini de kullanırlar (Al'meyeva, 2007, s. 5).

Etnik kimlik ve inanç yönünden farklı bir arka plana sahip olan Kreşinler Slav olmadıkları için Ruslar, Müslüman olmadıkları için de Tatarlar ile mesafeli bir tarzda yaşamayı tercih etmişlerdir. SSCB sonrası dönemde ise Rus Ortodoks kilisesi, Kreşinler ile yakınlaşma çabası içine girmiştir (Arık, 2006, s. 69). Bu yaklaşım SSCB sonrası dine dönüş ve azınlıkları önce Hristiyanlaştırma sonra Ruslaştırma politikası ile doğrudan ilgilidir (Karimova, 2017, s. 23). Kreşinler ise Ortodoks Hristiyan dinine mensup, Tatarca konuşan bir topluluk olarak varlık ve millî kimliklerini devam ettirme çabası içindedirler.

Kreşinler, etnik yönden tek tip bir topluluk değildir. Tatarların Hristiyanlaştırılma devrinde onların çevresinde yaşayan ve Tatar kültürünün etkisinde kalıp Tatarlaşmaya başlayan Udmurt, Mari, Çuvaş vd. halklar da Hristiyanlaştırılmış ve yollarına Kreşin olarak yine Tatarlar ile birlikte devam etmişlerdir (Bayazitova, 2008, s. 87). Bu sav, tarihî gerçeklere dayanıyor olsa da Kreşinlerin etnik kökeniyle ilgili husus günümüzde de tam olarak çözüme kavuşturulabilmiş değildir. Tatar araştırmacıları Kreşinlerin Kazan Hanlığı işgal edildikten sonra 4. İvan tarafından 16. yüzyılda zorla vaftiz ettirilen Tatarlar olduğu fikrini ileri sürmekte fakat bu fikir bazı Kreşinler ve etnologlar tarafından reddedilmektedir. Bu karşı savı destekleyenler Kreşin Tatarcasında Arapça ve Farsçadan gelen kelimelerin azlığı ile Kreşinlerin günlük hayatlarında paganizmle ilgili unsurların varlığını hâlâ etkin bir biçimde devam ettiriyor olmasının Kreşinlerin vaftiz edilip Hristiyanlığa geçirilmeden önce de İslam dininde olmadıklarını gösterdiğini ileri sürmektedir. Kreşinlerin kültüründe İslam dininin etkisine dair hiçbir izin olmaması da bu fikri destekleyen ek bir unsurdur. Bu bilgiler ışığında Kreşinlerin farklı bir etnisite olarak daha Bulgar devrinde oluştukları söylenebilir (Sokolovskiy, 2009, s. 12). Ancak bu görüş de subjektif mahiyete sahip Rus bakış açısı ve yaklaşımıyla doğrudan ilgilidir.

Kreşin Tatarları, her halk için geçerli olacak tarzda, dinden bağımsız bir biçimde Tatarca konuşan bir halktır ve ana dillerinin Tatar Türkçesi olması Kreşinlerin Tatar kökenli bir halk olduklarının en açık kanıtı niteliğindedir. Kazan Hanlığı'nın 1552 yılında Ruslar tarafından işgal edilmesinden sonra bu bölgede dominant halk konumuna gelen Ruslara ve Kazan Hanlığı'nın işgalinden sonra Hristiyanlaştırılan Tatarlar olduğu bilinen Kreşinlerin Provoslav (Ortodoks Hristiyan) dinine geçirilmiş olmalarına rağmen hâlâ Tatar Türkçesi konuşuyor olmaları da Kreşin etnisitesinin ana omurgasını Tatarların teşkil ettiğini açık bir biçimde göstermektedir.

Kreşinlerin kökenleri hakkında farklı bilgiler ileri sürüldüğü gibi onların demografik durumu ve gruplara bölünme meselesi de sorunludur. Hristiyanlaşmış Tatarların sayımı, genellikle sadece misyonerlerin ya kendileri için ya da hükümetten Hristiyanlaştırma faaliyeti dolayısıyla daha fazla para yardımı alabilmek için yapıldığından Kreşinlerin nüfus bilgileri genellikle doğru bir şekilde kayda geçirilmemiş veya abartılmıştır. Tarihî süreç içinde Kreşinlerin nüfusuyla ilgili olarak yüz bin ile iki milyon arasında rakamlar ifade edilmiştir. Bu durum Kreşinlerin toplam nüfusuyla ilgili kesin istatistiki verilere sahip olunmamasıyla ilgilidir (Yusipova, 2003, s. 86). Günümüzde ise Rusya Federasyonu içindeki Kreşinlerin nüfusunun yaklaşık olarak 34.300 kişiden ibaret (<https://www.pravenc.ru>) olduğu şeklinde resmî bilgiler vardır.

1920'li yıllarda Kreşinler farklı bir etnik grup olarak kabul edilmeye başlandıktan sonra Tataristan'da Kreşin Tatarcası ile gazete ve dergiler yayımlanmaya başlanmış, Kreşin tiyatrosu da çalışmalarına devam etmiştir. Köy okulları için Kreşin Öğretmen Okulları tarafından öğretmenler yetiştirilmiş, Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin milletler ile ilgili Halk Komiserliği bünyesinde de bir Kreşin bölümü kurulmuştur. Ayrıca Tataristan Cumhuriyeti Parti Komitesinde de Kreşin bölümü oluşturulmuş ve Kreşinler müstakil bir grup olarak kongrelere çağırılmıştır (Yefimov, 2013, s. 100). Tüm bunlar geleneksel emperyalist Rus bakış açısı ve yeni etniler yaratmak suretiyle azınlıkları daha küçük gruplara ayırma siyasetinin sistematik uygulama örnekleridir.

Kreşinleri Ruslara daha çok yaklaştırmak için kutsal yazmaları tercüme etme çalışmaları daha 19. yüzyılın ortalarında N. İ. İlminskiy başkanlığındaki Kreşin Tercüme Kurulu tarafından başlatılmıştır. Meşhur bir şarkiyatçı ve Kazan Ruhani Semineri Başkanı olan N. İ. İlminskiy, kutsal yazmaları İdil Boyu ve Sibir Bölgesi halklarının dillerine tercüme eden komisyonun başkanlığını yapıp metinlerin bu dillere tercüme edilmesini sağlamıştır. Kreşin Tatarcasına tercüme edilen ilk Rusça eserler *Butiye* (Varlık) (1863), *Premudrosti İsusı Sına Sırağova* (Sirak Oğlu İsa'nın Bil-

geliği) (1864) ve *Svyatoye Blagovestvovaniye ot Matfeya* (Kutsal Matta İncili) (1865) adlı çalışmalardır (Mullina, 2015, s. 6).

Tataristan'da yaşayan Kreşinler, ülkenin muhtelif bölgelerine dağılmış vaziyettedir. 20. yüzyılın başına kadar şehirlerden uzakta, köy ve kasabalarda kapalı bir hayat süren Kreşin cemaati oldukça geç oluşmuş, Kreşinler Provoslav (Ortodoks Rus) dininin etkisinde kalarak kendilerine göre bir daire teşkil etmiş ve bu sebeple toplumun geneliyle aralarında bir mesafe oluşmuştur (İşhakov ve Nikolayev, 2014, s. 3). Tarih, etnik kimlik ve kültürel değerlerine yönelik ilginin arttığı Kreşinler geçmişleri ve kökenleriyle ilgili bilgileri hâlâ kendileri tarafından yaratılmış olan mit ve efsanelerden yola çıkarak öğrenmekte, kimliklerini bu şekilde tanımaktadırlar. Hiç şüphesiz bir milletin kendi tarihini bilmesi ataları tarafından kurulan yurdunun temellerini güçlendirmeye yardımcı olur. Kreşinler, tarihleriyle oldukça ilgili bir halktır. Bu sebeple tarihlerini daha iyi öğrenmek ve bilmek için çabalamaktadırlar. Kreşinlerin bir kısmı dinî değerlerini Bulgar, Altın Orda, Rusya dönemi medeniyetleriyle ilişkilendirip etnik olarak kendilerini Türk dünyasının doğal bir üyesi olarak kabul etmektedir. Dinî tarihlerini Balkanlar tarafına giderek Bizans Hristiyanlığı ile tanışan ve onların bir üyesi olarak Orta İdil'e göçüp yerleşen eski Türk Bulgar atalarıyla başlatan Kreşinler, Rus Ortodoks kilisesini ise ruhi-dinî gıda verici esas kaynak saymaktadırlar (Makarov, 2014, s. 28-29). Tatar halkının ana gövdesinden farklı bir sentez oluşturan Kreşinlerin bu durumu Çuvaşlar gibi Kreşinlerin de Türk dilli Ortodoks Hristiyan bir halk olmasıyla ilgilidir.

Türki Hristiyanlığın zincirinin halkaları çok çeşitlidir. Bu Hristiyanlıkta tarihin muhtelif devirlerinin yansımaları görülür: Merkezî Asya'daki Nasturiler, Tuna Bulgarlarının Kubrat Han'ı, Bulgar şehrinde Hristiyanlık için azap gören Aziz Avramiy, Altın Orda Hristiyanları, güçlü padişah 4. İvan, yakın tarihteki Baçlı Ətəy (Vasiliy Timofeyev) ve diğerlerinin gayretleri bu zincirin halkalarının bir kopup bir birleşerek günümüze kadar geldiğini göstermektedir. Millî kültürlerinde Hristiyanlık ile etnik ve paganist değerleri harmanlamış olan Kreşinler tüm bu zenginliklerin vârisleri (Makarov, 2014, s. 28-29) olarak günümüzde de İdil-Ural Bölgesi'nde varlıklarını devam ettirmektedirler.

Etnik kökenleriyle ilgili farklı görüşler ileri sürülen Kreşin Tatarlarının tarih boyunca hiçbir zaman Hristiyanlık eksenli müstakil bir devletleri olmamıştır. Kreşinler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de Müslüman Tatarlar ve Ortodoks Hristiyan Ruslar ile birlikte Rusya Federasyonu içinde yer alan Tataristan Özerk Cumhuriyeti'nde yaşamaya devam etmektedirler (Karimova, 2017, s. 27). Tataristan, geçmişte olduğu gibi günümüzde de, Müslüman Tatarlar ile Kreşinlerin müşterek öz yurduudur. Farklı dinî

kimlikler söz konusu olsa bile ortak dil, tarih, kültür ve kader birliği bu iki Tatar kitlesine müşterek hayatlarını medenî bir ulus olarak birlikte sürdürme imkânı vermektedir.

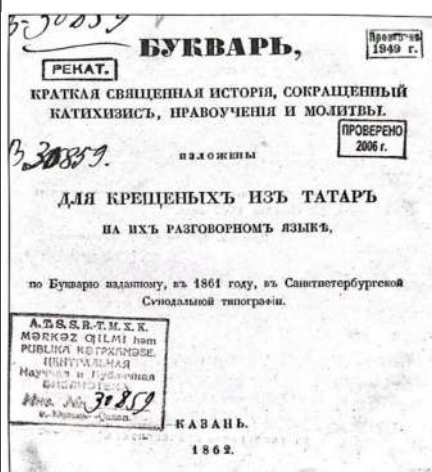
Kreşin Tatar Türkçesi

Kreşinlerin dil özelliklerine bakıldığı zaman günlük hayatta kendi bölgelerine has diyalektlerde konuştukları görülür. Umum millî malumat sahasında ise Kreşin Tatarları tarafından Tatar edebî dili kullanılır. Rusya Federasyonu genelinde Rus dili resmî devlet ve eğitim dili olarak yer aldığı için Kreşin gençleri arasında da yaygınlaşmıştır. Dinî hayatta ise 19. yüzyılın ortasında Ortodoks Hristiyan misyonerleri ve dil bilginleri tarafından hazırlanmış olan Kreşinlerin kilise yazı dili kullanılmaktadır (Makarov, 2014, s. 28-29). Günlük hayatta ölçünlü Tatarcayı kullanan Kreşinlerin bu alfabe ile birlikte kilise yazı dilini kullanmaya çalışmaları kendi dinî kimliklerini koruma çabalarıyla doğrudan ilgili ve anlaşılabilir bir husustur.

N. İ. İlminskiy ve V. T. Timofeyev tarafından 1862 yılında hazırlanan *Alfabe Kitabı/İlk Okuma Yazma Kitabı* (Rusça Букварь → Bukvar') meselesinin ele alındığı bir kitapçık hazırlanmış ve bu kitapçık bilahare Kreşin okullarında ders materyali olarak kullanılmıştır (İşhakov, 2014, s. 182).

Resim 1

1862 Yılında N. İ. İlminskiy ve V. T. Timofeyev Tarafından Hazırlanan Kitabın Kapak Fotoğrafı (İşhakov, 2014, s. 234) ve Rusça Orijinalinden Türkçeye Tarafımızca Yapılan Tercümesi

	ALFABE/İLK OKUMA YAZMA KİTABI, KISA KUTSAL TARİH, KISALTILMIŞ İLMİHAL, AHLAK/NASİHAT VE DUALAR. MUHTASAR VAFTİZ EDİLMİŞ TATARLAR İÇİN ONLARIN KONUŞMA DİLİNDE, 1861 yılında St. Petersburg Sinodal Tipografyasında basılan Alfabe temelinde. KAZAN'. 1862.
---	---

Kreşin Tatarları ile ilgili Kiril eksenli bu alfabe ve ilk okuma yazma eseri, Rusların Tatarlar ve Tatarcaya dönük ilk Kiril alfabesi denemelerinden biridir. Rusya’da yaşayan Türk halkları için *Kiril alfabesi*⁴ geliştirme planlarını sürekli gündemde tutan ve bu doğrultuda uzun vadeli planlar yapan Rus yönetimi ve yönetimin planlarını hayata geçirme çabasındaki misyoner bilim insanları bu düşünceyi o dönemde tam anlamı ile gerçekleştirememiştir.

Resim 2

1862 Yılında N. İ. İlimskiy ile V. T. Timofeyev Tarafından Hazırlanan ve Resim 1’de Kapak Görseli Verilen Kitapta Yer Alan Tatar Türkçesi İçin Önerilen Kiril Alfabesi (İşhakov, 2014, s. 235) ve Tarafımızca Yapılmış Olan Transkripsiyonu

Асат тауыш билгеллре. А У И О Ы Я Ä Ü Ö Е Ә Ю. Читен тауыш билгеллре. С Ш Л Т Н К М З Б Р Ч Д Ж П Х Г					
Асат тавыш билгеллрә. А U İ O I YA/YE Ә Ü Ö YE//YI/Ė Ė YU/YÜ Читен тавыш билгеллрә. S Ş L T N K M Z B R Ç D J P Ğ G/Ğ					

1922 yılında Kreşinlerin Tatarlarla kültürel birleşmesi gündeme getirilip kısa sürede öğretmenler ile memurlar arasında Tatar alfabesi yaygınlaştırılmıştır. Ancak Kreşinlerin çoğu, Tatar alfabesinin karmaşıklığı, teknik açıdan geri kalmış olması ve dinî kökeni nedeniyle bu alfabeyi benimsemeyip bunun yerine İlimskiy’in Kiril tabanlı alfabesini kullanmaya devam etmişlerdir (Muhamadeyeva, 2017, s. 451).

⁴ 14 Ekim 1926 tarihinde alınan bir kararla Tatarıstan’da Latin alfabesine geçiş çalışmalarına başlanmış, 3 Temmuz 1927 tarihinde Tatarıstan Komiserler Sovyeti’nin aldığı kararla Tatarca için Latin alfabesinin kullanılması kararlaştırılmış ve bu alfabe *Yañalif* (Yeni Alfabe) olarak adlandırılmıştır (Kərimullin, 1997, s. 12; Zəkiyev ve ark., 1998, s. 129). 1927 yılına kadar Arap harfli bir yazı sistemi kullanan Tatarlar 3 Temmuz 1927 tarihinde Latin alfabesine geçip 1927-1939 yılları arasında Latin kökenli bu alfabeyi kullanmışlardır. 1939 yılından sonra ise Rus alfabesi esasına dayalı olan Kiril alfabesine geçilmiştir. Kiril alfabesine dayalı Tatar alfabesinde, 33’ü Rusçaya ait olan, toplam 39 harf bulunur (Şahan Güney, 2015, s. 4; Kərimullin, 1997, s. 10-15; Şirin User, 2015, s. 327-344).

Tatarların Kiril alfabesine geçişi konusunda istenen sonuçlar tam olarak alınamamış ve hayata geçirilememiş olsa bile Çarlık döneminde temelleri atılan Tatarları Kiril alfabesine geçirme düşüncesi yavaş yavaş geliştirilmiş, SSCB döneminde ise Tatarlar Rus yönetimi tarafından 1926 Bakü Türkiyat Kongresi'nin hemen ardından 1927 yılında, Kiril alfabesine geçişin ön hazırlığı şeklinde planlanan amaca uygun olarak, Latin alfabesine geçirilmişlerdir.

1926'da Tatarca için Latin alfabesini savunan “Yañalif” topluluğu kurulmuş ve 1927'den itibaren Latin alfabesine dayalı bu yeni alfabe resmî olarak kabul edilmiştir (Muhamadeyeva, 2017, s. 451). Ancak ideale yakın olan bu alfabe çok kısa ömürlü olmuştur.

Resim 3

Latin Alfabesi “Yañalif” (Yeni Alfabe), “Kinyaş” Gazetesi, 1920 (Muhamadeyeva, 2017, s. 451)

JAÑALIFNE ÖJRƏNEGEZ						
Aa	Bb	Cc	Çç	Dd	Ee	Əə
Ff	Gg	Oo	Hh	Ii	Jj	Kk
Ll	Mm	Nn	Hh	Oo	Öö	Pp
Qq	Rr	Ss	Şş	Tt	Uu	Vv
Xx	Yy	Zz	Žž	bb	bj	

Rus yönetiminin nihai hedefi olan Tatarları Kiril alfabesine geçirme planında bir durak olan Latin alfabesindeki on iki yıllık sürecin ardından esas amaca uygun bir biçimde ve hiçbir bilimsel çalışmaya dayanmaksızın, tamamen siyasî ve ideolojik bir kararla, Tatarların tamamı 1939 yılında Kiril alfabesine geçmek zorunda bırakılmıştır.

Tablo 1

1939'da Kabul Edilip O Zamandan Beri Kullanılmakta Olan Resmî Tatar Kiril Alfabesi ve 9-11 Eylül 2024 Tarihleri Arasında Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu Tarafından Kabul Edilen Ortak Türk Alfabesine Dayalı Olarak Tarafımızca Hazırlanan Transkripsiyonu

Kazan-Tatar Kiril Alfabeti (1939-...)							
Tatar Kiril Alfabeti		Transkripsyonu (Latin)		Tatar Kiril Alfabeti		Transkripsyonu (Latin)	
Büyük Harfler	Küçük Harfler	Büyük Harfler	Küçük Harfler	Büyük Harfler	Küçük Harfler	Büyük Harfler	Küçük Harfler
А	а	А	а	У	у	U	u / uw / w
Б	б	В	в	Ф	ф	F	f
В	в	V/W	v / w	Х	х	Ң	h
Г	г	G/Ġ	g / ġ	Ц	ц	Ts	ts
Д	д	D	d	Ч	ч	Ç	ç
Е	е	Yĕ/Yı Rus. Ye	yĕ / yı / ė Rus. ye/e	Ш	ш	Ş	ş
Ё	ё	Yo	yo	Щ	щ	Şç	şç
Ж	ж	J	j	Ъ	ъ	‘ (Kalınlık işareti)	
З	з	Z	z	Ы	ы	I	ı
И	и	İ	i/-iy	Ь	ь	’ (İncelik işareti)	
Й	й	Y	y	Э	э	Ё Rus. E	hece sonu / hemze: ‘ Rus. e
К	к	K/Q	k/q	Ю	ю	Yu / Yü Rus. Yu	yu / yü Rus. yu
Л	л	L	l	Я	я	Ya/Yə Rus. Ya	ya/yə Rus. ya
М	м	M	m	Ә	ә	Ә	ә
Н	н	N	n	Ө	ө	Ö	ö
О	о	O	o	У	у	Ü	ü / üw / w
П	п	P	p	Ж	ж	C	c
Р	р	R	r		ң		ŋ
С	с	S	s	Һ	һ	H	h
Т	т	T	t				

Tatar Türkçesinin yazımı açısından çok ciddi sorunları bünyesinde barındıran bu Kiril alfabesi hâlihazırda resmî Tatar alfabesi olarak kullanılmaktadır. Tataristan müstakil bir devlet olmadığı için Türk dünyasının geneline yönelik Ortak Türk Alfabesi ile ilgili çalışmalara aktif bir biçimde katılma imkânına sahip değildir.

Resim 4

Bukvar' Dlya Kryaşen⁵ (Русча Букварь Для Кряшен) (Kreşinler İçin Alfabe/İlk Okuma ve Yazma Kitabı) Adlı Eserin Kapak Fotoğrafı ve Transkripsiyonu

Tablo 2

Bukvar' Dlya Kryaşen (Букварь Для Кряшен) (Kreşinler İçin Alfabe/İlk Okuma Yazma Kitabı) Adlı Eserde Yer Alan Kreşin Tatar Alfabeti ve Tarafımızca Tespit Edilen Transkripsiyonu

Kreşin Tatar Türkçesi							
Kreşin Alfabeti		Transkripsyonu		Kreşin Alfabeti		Transkripsyonu	
Büyük Harf	Küçük Harf	Büyük Harf	Küçük Harf	Büyük Harf	Küçük Harf	Büyük Harf	Küçük Harf
Ünlü Ses İşaretleri							
А	а	А	а	М	м	М	м
У	у	U	u/uw/w	З	з	Z	z
И	и	İ	i/iy	Б	б	B	b
О	о	O	o	Р	р	R	r
Ы	ы	I	ı	Ч	ч	Ç	ç

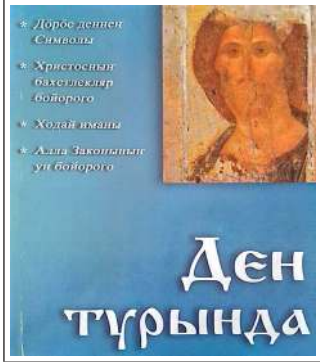
⁵ Bukvar' Dlya Kryaşen (Русча Букварь Для Кряшен) adlı eser Kazan'daki Tişvin Kreşin Kilisesinden temin edilmiş bir eser olup üzerinde herhangi bir basım tarihi ve yayınevi adına yer verilmemiştir.

Я	я	Ya / Yə	ya / yə	Д	д	D	d
Ä	ä	Ə	ə	Ж	ж	J	j
ÿ	ÿ	Ü	ü/üw/w	П	п	P	p
Ö	ö	Ö	ö	Х	х	Ң	ḡ
Е	е	YE/YĖ/ YI/Ė	ye/yĖ/ yI/Ė	Г	г	G/Ġ	g/ġ
Э	э	E	e		Һ		ḡ
Ю	ю	Yu/Yü	yu/yü	Kreşin Tatarcasında Olmayan Ses İşaretleri			
Й	й	Y	y	В	в	V	v
Ünsüz Ses İşaretleri				Ц	ц	Ts	ts
С	с	S	s	Ф / Ө	ф / ө	F	f
Ш	ш	Ş	ş	Щ	щ	Şç	şç
Л	л	L	l	Ѓ	ѓ	E	e
Т	т	T	t	Ї	і	İ	i / iy
Н	н	N	n	Ђ	ђ	‘ (Kalınlık işareti)	
К	к	K/Q	k/q				

Tatar Türkçesi Orta (Kazan), Batı (Mişer) ve Doğu (Sibir) şeklinde üç ağız bölgesinden oluşur. Ayrı bir diyalektleri olmayan Kreşinlerin ağızları Orta (Kazan) ve Batı (Mişer) diyalektleri içinde yer alır (Alkaya ve Kirilova, 2018, s. 25). Günümüzde Kreşinler ile Müslüman Tatarlar arasında dil ve alfabe birliği vardır. Geçmişte Rus yönetimi ve misyoner bilim insanlarınca Kreşinler için farklı bir alfabe geliştirilmeye çalışılmıştır. Günümüzde de Kreşinlerin dinî içerikli eserleri 19. yüzyıl ortalarında Ortodoks Hristiyan misyonerleri ve dil bilginleri tarafından oluşturulan bu alfabenin daha geliş(tiril)miş bir versiyonu ile basılmaktadır.

Resim 5

Dën Turında (Ден Турында) (Din Hakkında) Adlı Eserin Kapak Fotoğrafı, Fotoda Yer Alan Kreşin Kilisesi Yazı Dili ile Yazılmış Bilgilerin Transkripsiyonu ve Türkçeye Aktarımı

 * Дөрбө дәннән Символы * Христосның бахәтллекләр бойорого * Ходай иманы * Алла Законның ун бойорого ДЕН ТУРЫНДА	* Dörös dënnëñ Simvoli * Hristosnuñ bahëtłëklyär boyoroĝo * Hoday imanı * Alla Zakonnuñ un boyoroĝo Dën turında	* Gerçek dinin Simgesi * İsa'nın bahtıyarlık buyruĝu * Hüda duası * Allah Kanununun on buyruĝu Din Hakkında
---	---	---

Kreşin Tatar Türkçesinde Mevsimsel Geleneklerle İlgili Terminoloji. Kreşin Tatar Türkçesi içinde yer alan bu geleneklerle ilgili kelime kadrosu çok zengin olmasa da dikkate değerdir. Bu çalışmada Kreşin Tatar Türkçesinde yer alan mevsimsel gelenek ve ritüellerle ilgili kelime kadrosu tespit edilecek, metin boyunca hâlihazırda Tatarlar tarafından kullanılmakta olan resmî Kiril alfabesi esas alınmak suretiyle ilgili kelimelerin transkripsiyonlu şekilleri kullanılacaktır. Mevsimsel gelenekler miladi takvim yılı içindeki sıralamaya uygun şekilde ele alınıp incelenmeye çalışılacak, dört mevsim şeklinde bir tasnif yapılmayacaktır.

Narduğan (Nardugan). Narduğan, yeni yılı karşılama ritüelidir. Genellikle aralık ayının son günleri ile ocak ayının başlarında; geleceğe ümitle bakma yani ekinlerden bol ürün alma niyeti ile icra edilir. Narduğan kutlamaları herkesin katılımına açıktır.

“Narduğan kutlamaları Orta İdil Boyunda yaşayan Çuvaş, Mordva, Udmurt ve Mari gibi Tatar olmayan halklarda da görülür” (Aĥmet’yanov, 1981, s. 61). Tatarların geleneksel bayram ve ritüelleriyle İdil Bölgesi’nde yaşayan Başkurt, Çuvaş, Mari, Udmurt ve Doğu Slavlarının bayram ve ritüellerinin pek çok ortak noktası vardır (Bayazitova, 2019, s. 19). Bu durum yüzyıllardır birlikte yaşamının ve kültürel alışverişin doğal bir sonucudur.

Narduğan gününde delikanlılar farklı kıyafetler giyinip tanınmamaya özen göstererek evden eve dolaşıp oyunlar oynayarak ve şakalaşarak yürürler. Genç kızlar ise gelecekleri hakkında bilgi edinmek için fal açarlar.

Kreşinlerde yeni yıl bayramı olarak kabul edilen Narduğan eski takvime göre 25 Aralık-5 Ocak, yeni takvime göre ise 7-18 Ocak günleri arasını

kapsar. Buradan hareketle Nardugan'ın Hristiyanlıktaki *Raştıva* (Rusça Рождество → Rojdestvo) ile *Haç Çıkarma Bayramı* (Rusça Крещение → Kreşçeniye) arasında kutlandığını ve Slavların on iki güne kadar uzanan *Azizler Bayramı* (Rusça Святки → Svyatki) ile aynı olduğunu söylemek mümkündür (Alkaya ve Kirillova, 2018, s. 84; Bayazitova vd., 2009, s. 493). Kreşin Tatarlarının da Ruslar gibi Ortodoks Hristiyan olmaları bu kültürel ortaklığın doğal kaynağıdır.

Nardugan kelimesinin kökeni tartışmalıdır. R.Ğ. Əhmət'yanov, bu sözün Moğolca *nar* (güneş) ad kökü ile Tatarca *tuw-* (doğ-) fiilinden mürekkep olduğu ve *güneş doğmuş* anlamına geldiği biçimindeki görüşü kabul etmeyip kelimenin kökeninin Farsça *nard u fal* (nerd/tavla oyunu usulüyle fal bakmak) ile ilgili olduğunu belirtir (Əhmət'yanov, 2015, s. 60-61). Ancak kelimenin köken itibarıyla Farsça ile ilgisi de açık ve kesin değildir.

Nardugan Çabuw. Kazan Tatar Türkçesinde *çap-* fiili *dört nala koşmak*, *çok hızlı gitmek*; *koşarak yarışmak*; *takip etmek*; *bir kadını takip etmek* (Öner, 2015, s. 91) gibi anlamlara gelir. *Nardugan* günü icra edilen ritüellerden biri olan *Nardugan çabuw*, Nardugan kutlamalarında yer alan kişiler tarafından oynanan muhtelif oyunlara katılmayı, birlikte ev ev dolaşp eğlenmeyi, kimi zaman da bu eğlenceler esnasında fal açıp geleceğe dair bilgiler edinmeye çalışmayı ifade eder.

Kreşin Tatar Türkçesinde *Nardugan* sözü bir bayramı ifade eden genel anlamlı bir terim iken *Nardugan Çabuw ise* bu önemli Kreşin bayramının halk tarafından kutlanması esnasında icra edilen ritüellerden sadece birini anlatmak için kullanılır.

Babayçı Bağıtı. Kazan Tatar Türkçesinde *babay* sözü *dede*, *ata*; *dedenin büyük erkek kardeşi*; *kayınpederin babası*; *yaşlı muhterem kimseler*; *ailede anne ve babadan yaşça büyük herhangi bir erkek* (Öner, 2015, s. 43) gibi anlamlara; fonetik değişikliklere uğrayan ve artık diyalektolojik bir mahiyet kazanan Arapça kökenli *bağıt* sözü ise *vakit*; *baht* (Bayazitova ve ark., 2009, s. 94) anlamlarına gelir. *Babayçı Bağıtı* tamlaması ise tamlamayı oluşturan iki kelimenin sözlük anlamlarının dışına taşıp yeni anlamlar kazanmıştır. *Babayçı Bağıtı*, Kazan Ardı Kreşinlerinde *Nardugan* geceleri eğlence, komedi ve çevredekileri korkutma amacıyla insanların başkaları tarafından tanınmayacak biçimde giyinip bu şekilde dolaşmalarını ifade eder (Bayazitova, 1995, s. 60). *Tanınmayacak bir biçimde giyinip bu şekilde dolaşmak* ifadesi Kreşin Tatar Türkçesinde *cəşəriw* (sakla-), *ayu çıkmənə* (ay postu) şeklinde de adlandırılır (Bayazitova, 1986, s. 174).

Babayçı Bağıtı ritüelinin kökeni çok eski devirlere kadar gider. Bu ritüel de *Nardugan Çabuw* ritüeli ile benzer bir biçimde *Nardugan* kutlamaları esnasında icra edilir. Çağdaş ve kentli Kreşin Tatarları arasında bu ritüeller

yok olmaya yüz tutmuştur. Ancak Kreşin köylerinde bu tür uygulamalar zayıf bir biçimde olsa bile yaşa(tıl)maktadır.

Raştuva (Noel Bayramı). Ortodoks Hristiyan Rusların dilinde yer alan *Rojdestvo*⁶ (Rusça Рождество) sözü Kreşin Tatar Türkçesine geçerken fonetik değişikliklere uğramış ve *Raştuva* şeklini almıştır. *Rojdestvo* (Rusça Рождество), *Hristiyanlar tarafından aralık ayının sonunda kutlanan dini bayram* (Abdullin ve ark., 1979, s. 581) olarak kabul edilir.

Raştuva, Kreşinler tarafından kış mevsiminde icra edilen ritüellerden biridir. Bu söz, Tataristan'ın Apas rayonunda yaşayan Kreşinler tarafından *Raştaw* şeklinde söylenir (Bayazitova, 1995, s. 64). Ayrıca *Raştuva* ve *Raştıwa* şeklindeki fonetik varyantları da vardır. Kreşin Tatar Türkçesine Rusçadan geçen *Raştuva* sözü Türkiye Türkçesindeki *Noel Bayramı* ile aynı anlamı taşımaktadır.

Kreşinlerin hayatına Ortodoks Hristiyan Ruslar vasıtasıyla geçmiş olan *Raştuva* ile ilgili özel günde genç kızlar geleceklerine dair fikir edinmek, nasıl bir kişi ile evleneceklerini, nereye gelin gideceklerini bilmek amacıyla türlü türlü fal bakma yollarına müracaat ederler. Kreşin Tatarlarında, yetmiş yıllık SSCB tecrübesinin de etkisiyle, bu tür fal bakma vb. uygulamalar yavaş yavaş silinmeye yüz tutmuştur. Bu uygulamalar günümüzde Kreşin Tatarlarının hayatında folklorik zenginlikler şeklindeki eğlencelik unsurlar olarak varlıklarını devam ettirmektedir.

May Çabuw/Kətəçə/Kataysa Çabuw. May çabuw, kətəçə⁶, kataysa çabuw şeklindeki adlandırma ve terimler Kreşin Tatarlarına Rusların *Maslenitsa' Bayramı*'nın etkisiyle geçmiştir (Bayazitova, 1995, s. 73-76). Bu terimlerin hepsinde Kreşin Tatarlarının kışı uğurlama ile ilgili sevinçleri ifade edilir.

Ruslara has olan *Maslenitsa Bayramı* bir hafta boyunca kutlanır ve yedi günlük bu kutlamalar boyunca türlü oyunlar oynanır, eğlenceler düzenlenir. *Maslenitsa Bayramı*'nın kutlanma vakti *Büyük Oruç* 'a bir hafta kala olup 3 Şubat (eski takvime göre 21 Ocak) ile 14 Mart (eski takvime göre 1 Mart) tarihleri arasına denk gelir. Yani *Maslenitsa*, *Paskalya*'dan elli altı gün önce kutlanan bir bayramdır. Soğuklar etkisini yitirip günler ısınmaya başladığı zaman kutlanan ve Ruslar tarafından çok sevilen bayramlardan biri olan *Maslenitsa*'nın kökleri çok eski devirlere kadar gider. Bu

⁶ *Rojdestvo* (Rusça Рождество): 1. İsa peygamber anısına icra edilen bayramlardan biri. 2. İsa peygamberin doğum günü (Ojegov ve Şvedova, 2005, s. 682); Noel Bayramı (Rıbal'çenko, 2006, s. 615).

⁷ Kətəçə (Rusça кататься → *Katat'şya*): Gezdirmek, gezmek, atla gezmek (Rıbal'çenko, 2006, s. 466). Kreşin Tatar Türkçesine Rusçadan geçen *katat'şya* sözü fonetik değişime uğrayarak *kətəçə* şeklini almıştır.

bayram Rusların Hristiyanlık öncesindeki en önemli Slavyan bayramıdır. Kışı uğurlayıp ilkbahara girildiğini, ilkbahardaki kır işlerine başlandığını ifade eder. Maslenitsa, Rus Ortodoks kilisesi tarafından dinî bayram olarak kabul edilmiştir (Bondarenko, 1993, s. 82-83). Bu yönüyle Maslenitsa, kültürel devamlılık bağlamında paganist Rus kültürüne ait unsurların Ortodoks Hristiyan Rus kültürüne eklemlenip onun içinde varlığını devam ettirdiğini gösteren özgün örneklerden birini teşkil eder.

Kreşinlerin *May Çabuw/Kətəçə Bəyrəmē/Kataysa Çabuw* vaktinde genç kızlar atlı delikanlılar tarafından sokaklarda gezdirilir. Bu bayram gençlerin birbirlerini görme, birbirlerini seven genç kızlar ile delikanlıların ise buluşma ve görüşme imkânı bulmalarına zemin hazırlar.

Mevsimsel geleneklerle ilgili olan bu bayram tarihî süreç içinde dolaylı bir biçimde gençlerin sosyalleşmelerine işlevsel bir biçimde katkıda bulunmuştur. Günümüzde Rusya Federasyonu ve Tataristan'da şehir hayatında eski devirlerdeki fonksiyonları ile birlikte atların varlığından söz etmek mümkün değildir. Atların yerini modern ulaşım vasıtaları almıştır. Ancak günümüz Kreşin köylerinde hem atlar hem de bu uygulama, eskiye nazaran zayıf bir biçimde olsa bile, varlığını devam ettirmektedir.

May Köyyē/May Küwwē. *May Köyyē*⁸ ya da *May Küwwē*, *May Çabuw Bayramı* 'nda söylenen şarkı anlamına gelir. *May atnası* (yağ haftası), Ortodoks Hristiyan Rusların kış mevsimini uğurlama bayramı olan Maslenitsa ile aynı haftaya denk gelir. Bu durum Hristiyan Tatarlar olan Kreşinlerin dinî yönden Rusların etkisinde olduğunun açık göstergelerinden biri gibidir. Ancak burada Kreşin Tatarlarının dinî bir terimi Rusçadan alırken terimin doğrudan Rusça versiyonunu alıp kullanmak yerine onun Tatarca karşılığını kullanmış olmaları da dikkate değerdir. Bu husus Kreşin Tatarlarının millî kimliklerine verdikleri önemi ve kendilerini Tatarca olarak ifade etme çabalarını da gösterir.

Bərmənçək. Bərmənçək, mevsimlerle ilgili geleneklerden biridir. Bərmənçək ile ilgili ritüeller ilkbaharda icra edilir. İlk olarak su boylarında yetişen söğüt ağaçlarının tomurcuklu dalları kesilip eve getirilir. Hafif ve yumuşacık söğüt dalları ile önce evdeki insanlara sonra da ahırdaki hayvanlara hafifçe vurulur (Bayazitova, 2003, s. 180). Söğüt dalları ile vurulurken insanlara sağlık ve uzun ömür dilenir, hayvanların ise daha çok üremesi temenni edilir.

⁸ *Maslenitsa* (Rusça Масленица) sözü Rusça *maslo* (масло) sözünden türemiştir. Bu sözün Tatar Türkçesindeki karşılığı *may* (май) şeklinde olup *yağ/tereyağı* anlamına gelir. Burada *may* (yağ) bolluk ve bereketi simgeler. *May çabuw* (май чабы) terimi ise bu özel bayram günlerinde eğlenmeyi ifade eder.

Bərmənçək ile ilgili kutlamalar Rusların Paskalya Bayramı'ndan bir hafta önce yapılır ve Rusların Palmiye Pazarı (*Rusça* вербное воскресенье → Verbnoye Voskresen'ye⁹) gününe denk gelir. *Bərmənçək* kelimesinin *bər-* (vur-) kökünden geldiği kabul edilir (Alkaya ve Kirillova, 2018, s. 94). Bu özel gün Hristiyanlar tarafından İsa Mesih'in Kudüs'e zaferle girişini anmak amacıyla kutlanır.

Bərmənçək sözünün ilk anlamı *lapa*, *yağmur lapası*; ikinci anlamı ise *Ruslarda dinî bayram* (*Rusça* вербное воскресенье → Verbnoye Voskresen'ye) şeklindedir. *Bərmənçək* sözü Tatarlar arasında *tal pəsiyë* (ilkbaharda çiçek açan ince, tüylü söğüt dalları, söğüt tomurcukları) ve *bərməçləki* olarak da adlandırılır (Bayazitova ve ark., 2009, s. 111, 503).

Bərmənçək geleneği Kreşin Tatarlarının yaşadığı farklı bölgelerde *bərməsləkəy*, *bərməçləkəy*, *bərməçtəkəy*, *bərmənçək kələwë* (bərmənçək ibadeti), *bərmənçək atnası* (bərmənçək haftası), *virba*¹⁰, *virmi*, *vermi*, *puçı*¹¹ *bəyrämë* (puçı bayramı) gibi farklı adlarla anılır. Bu durum Kreşinlerin coğrafi olarak farklı yerlerde ve dağınık bir biçimde yaşamalarıyla doğrudan ilgilidir.

Tataristan'ın Apas rayonunda yaşayan Kreşinlerde bu özel güne *koço-ko kələwë* (koçoko ibadeti) adı verilir. Bu bölge ağzında *koçoko* sözü *genç hayvan*; *koyun*; *çocuk* gibi anlamlara gelir (Bayazitova, 1995, s. 46).

İlkbaharda icra edilen Bərmənçək ile ilgili ritüeller doğanın uyanışı, yeniden dirilişi gibi sembolik anlamlara iye olup bu ritüelin kökeni paganist dönemin izlerini taşır.

Günümüz Kreşin toplumunda eskisi kadar büyük bir önem arz etmese bile Penza Bölgesi'ndeki Mişer Tatarları ve Udmurtiya'daki Tatar-Bisirmenler arasında *Bərmənçək* kutlama ve ritüelleri hâlâ görülmektedir.

⁹ Köy: Âhenkli ses, türkü, şarkı, ezgi (Öner, 2015, s. 229).

¹⁰ **Verbnoye Voskresen'ye** (*Rusça* Вербное Воскресенье) Türkiye Türkçesinde *Palmiye Pazarı* şeklinde kullanılmaktadır. Ancak bu Rusça ifadenin *verba* (*Rusça* верба) şeklindeki kökünün Türkiye Türkçesindeki doğrudan karşılığı *söğüt*, *söğüt dalı* şeklindedir. Bundan dolayı *Verbnoye Voskresen'ye* ifadesi *Söğüt Pazarı* veya *Verba Pazarı* olarak da tercüme edilebilir. Bu özel günün tarihi arka planı bir eşiğin sırtında Kudüs'e giren Hz. İsa ve O'nun yoluna halk tarafından *hurma dalları* serilmesiyle ilgilidir. Bu durum Yuhanna 12:12-15'te şöyle anlatılır: “Ertesi gün, bayramı kutlamaya gelen büyük kalabalık İsa'nın Kudüs'e gelmekte olduğunu duydu. Hurma dalları olarak O'nu karşılamaya çıktılar. ‘Hozana! Rabb'in adıyla gelene, İsrail'in Kralına övgüler olsun!’ diye bağırıyorlardı.

İsa bir sığa bulup üzerine bindi. Yazılmış olduğu gibi,
'Korkma, ey Siyon kızı!
Bak, Kralın bir sıpayı binmiş geliyor.’” (*İncil*, 1995, s. 232).

¹¹ *Virba*, *virmi*, *vermi* sözcükleri Rusça *verba* (верба) kelimesinden gelmekte olup *tüylü tomurcukları olan söğüt ağacı* (Ojegov ve Şvedova, 2005, s. 74) anlamını ifade eder.

Olı/Olo Kön (Ulu Gün/Paskalya). *Olı/Olo Kön*, Kazan Ardı Kreşinleri ve Nogaybek Kreşinlerinde *Paskalya*, *Paskalya Bayramı* (Bayazitova ve ark., 2009, s. 503) karşılığında kullanılır. Slav söz varlığındaki karşılığı *bü-yük gün* (*Rusça* велик день → velik den') şeklindedir. Hz. İsa'nın dirilişi anısına Hristiyanlar tarafından kutlanan bu dinî bayramın kökeni Mecusiliğe kadar uzanır. İlkbahardaki ekinoks sonrası, ayın dolunay haline denk geldiği bir vakitte ve her yılın 4 Nisan – 8 Mayıs tarihleri arasındaki bir Pazar günü kutlanır (Alkaya ve Kirillova, 2018, s. 73). Tam olarak belirlenmiş bir kutlama günü olmayıp belirtilen tarihler arasında olacak şekilde yıldan yıla değişkenlik gösterir.

Nogaybek Kreşinlerinde *Olı/Olo Kön* öncesinde yumurta pişirilir. Bu özel günde sabahleyin eve gelen misafir bir minder üstüne oturtulur (Bayazitova, 1995, s. 50). *Olı/Olo Kön* sabahı eve gelen ilk erkek çocuk götürülüp kaz yuvasına veya kapı eşiğine oturtulur. Bu erkek çocuk kanatlı hayvanların bol miktarda yumurtlamasını ve genel anlamda bütün evcil hayvanların çoğalmasını diler. Çocuğun dilekleri gerçekleşirse gelecek yıllarda da yine bu çocuk davet edilir ve ritüel bu çocuk yardımı ile tekrarlanır (Makarov, 2014, s. 19).

Kreşinler tarafından kutlanan *Olı/Olo Kön (Ulu Gün)*, tıpkı Hz. İsa'nın öldükten sonra dirilmesi gibi, sembolik bir biçimde ölümü yenmeyi ifade eder. *Paskalya*'nın simgesi olan ve paganist dönemlerden miras kalan yumurta da ilkbaharın gelişini, doğanın uyanışını, yeniden doğuşunu yani dirilişini simgeler.

Pěštěmā/Pěštěmā Quwuw (Kırağı Kovma). *Pěštěmā* veya *pěštěmā quwuw* Nogaybek Kreşinlerinde *kırağıyı kovma* anlamında kullanılır. Yaz başında, mayıs veya haziran aylarında, ekinleri kırağı çalmasın diye icra edilen ve kırağı düşüp ekinlere zarar vermesin diye süpürge yakmaktan ibaret olan bir ritüeldir (Bayazitova ve ark., 2009, s. 530). Yerleşik hayata geçiş tarımıyla ilgilenen erken dönem insanının hayatında ateşin yeri ve önemini gösteren bu ritüel paganist dönemlerden kalmış olmalıdır.

Kreşinler arasında günümüzde de bu ritüel icra edilmekte ama süpürge yerine saman veya kurumuş otlar yakılmaktadır. Bu ritüel, erken dönem insanının hayatında ateşin sahip olduğu yeri ve önemi göstermesi açısından dikkate değerdir.

Yafraq Bəyrəmē/Qayın Bəyrəmē (Yaprak Bayramı/Kayın Bayramı). Ortodoks Hristiyanların *troitsa*¹² vaktine denk gelen ve yazın kutlanan bir bayramdır. Kutlamalara genellikle gençler, özellikle de genç kızlar katılır (Urazmanova, 2001, s. 85-86). Bayram kutlama ve eğlencelerinde kayın

¹² Puçı: *Udmurt dilinde* söğüt, söğüt tomurcuğu (Bayazitova, 1995, s. 47; Bayazitova ve ark., 2009, s. 544).

ağacı kullanıldığı için bu bayram *Yafraq/Cafraq/Cafıraq Bəyrəmë* (Yaprak Bayramı) veya *Qayın Bəyrəmë* (Kayın Bayramı) diye adlandırılır. Kreşin Tatarlarının *Yafraq Bəyrəmë* veya *Qayın Bəyrəmë* olarak adlandırdığı bu bayram yaz mevsiminin başında mayıs ayının sonu veya haziran ayının ilk haftasında kutlanır.

Kreşinlere ait bu özel güne bir hafta kala gençler ormana gidip bir kayın fidanını süsler ve dönerler. Bayram günü tekrar ormana gidip bu fidanı keser ve köye getirirler. Süslenmiş kayın fidanı gençler tarafından köyün sokaklarında gezdirilir ve kayın ağacıyla ilgili muhtelif ritüeller icra edilir (Bayazitova, 1995, s. 57).

Yafraq Bəyrəmë (Yaprak Bayramı) aslında çok eski devirlere ait bir bayramdır. Slav halklarının çok eski devirlerden beri kayın ağacına kutsallık atfedegeldikleri bilinmektedir. Altay halklarında da kayın ağacına karşı derin bir saygı vardır. Animistik zamanlardan kalan inanış ve ritüelleri barındıran bu bayram Kreşinlerde Ortodoks Hristiyanlık ile birleşmiş ve bütünüyle bu dinin rengine boyanmıştır. “Kreşinler arasında bir hafta boyunca kutlanan Yaprak Bayramı ile ilgili ritüellerin icrası tek tip bir özellik göstermez. Her köyün kendi ritüel icra tarzı, kendi şarkıları var olagelmıştır” (Makarov, 2014, s. 22).

Kreşinlerin Yaprak Bayramı ile ilgili kutlamalarında özel bir yere sahip olan kayın fidanı, ağaç kültürünün Türk ve dünya mitolojisindeki ortak unsurlardan biri olması yönüyle dikkat çekici bir unsurdur.

Troytsın/Troitsa (Üçleme/Teslis). Kreşinler arasında kutlanan ve *Yafraq Bəyrəmë* (Yaprak Bayramı) olarak adlandırılan bayramın bir diğer adıdır. *Troytsın* veya *Truçın Bayramı* yaz başında mayıs ayının sonu veya haziran ayının ilk haftasında kutlanır. Halk arasında *Capıraq Bəyrəmë* (Yaprak Bayramı) veya *Qayın Bəyrəmë* (Kayın Bayramı) olarak da adlandırılır. Çünkü bu bayram tam olarak ağaçların yaprak açıp yeşermeye ve güzelleşmeye başladığı vakte denk gelir. Arkaik devirlerin mirası olan bu bayram yaz mevsimini karşılama bayramı olarak görülür (Bayazitova, 1992, s. 176). Bilindiği üzere ağaçların umum insanlık ve Türk mitolojisinde özel bir yeri ve önemi vardır. Burada da ağaçların yaprak açıp yeşermeleri baharın gelişi ve yeni bir başlangıcın, yeniden doğuş veya dirilişin simgesi gibi görülmektedir.

Troytsın ya da *troitsa* olarak adlandırılan bu bayramın kayın ağacıyla ilişkilendirilmesi, kayın ağacı etrafında vücut bulan gelenek ve ritüellerin temelini kayın ağacıyla bağlantılı çok eski inanışlara dayanmasıyla ilgilidir. Bu durumun kökü kayın ağacının kutsal ağaç olarak kabul edilmesi ve dirilişi simgelemesine dayanır.

Qır Kêlêwê¹³ (Yağmur Lapası). Yaz mevsiminde, yağmurun yağmadığı vakitlerde icra edilen ritüellerden biridir. Bu ritüelin icrası esnasında eski devir köylüleri ellerinde taşıdıkları haçlarla birlikte çeşme boyuna doğru yürürler. *Qır kêlêwê* (yağmur lapası) için koyunlar kurban edilir ve bu kurban etinden yemek pişirilir. Bütün köy ahalisi oturup hep birlikte bu yemeği yer ve sonrasında birbirlerinin üzerine su serperler (Bayazitova, 1995, s. 24). Kreşin Tatarlarının *qır kêlêwê* (yağmur lapası) ritüeli, içeriğindeki uygulamalar itibariyle farklı olmakla birlikte, amaç yönünden Müslüman Tatarların *yağmur duası* ritüeli ile benzerlik arz eder.

Qır kêlêwê (yağmur lapası) ile ilgili olarak icra edilen ritüellerden bunların paganist dönemlerin yadigârları oldukları anlaşılmaktadır. Lakin kültürel devamlılık uyarınca bu ritüeller Kreşinlerin Ortodoks Hristiyanlık dini içinde kendilerine alan açmış, böylece eski bir ritüel yeni dinin renkleriyle boyanmış ve varlığını bu şekilde devam ettirmeyi başarmıştır.

Çük/Çük İtiw. *Çük* sözü *Troitsa gününden sonraki bayram*; Udmurt dilinde *ölenleri yâd etme (Truyçın) gününde haykırış sözü*; Altay Türklerinde *paganist kurban bayramındaki haykırış sözü* gibi anlamlara gelir. Bazı bilim insanları tarafından köken itibariyle Tatarca olduğu kabul edilen *çük* sözünün 10. yüzyıldan beri Moğol halkları tarafından da kullanıldığı bilinmektedir (Əhmət'yanov, 2015, s. 460).

Çük itiw (çük et-), Tüben Kama Kreşinleri arasında icra edilen bir ritüeldir. Yazın yağmur talep etme, kurban kesip lapa pişirme, su serpme şeklinde icra edilir. Nogaybek ve Çistay Kreşinlerinde bu ritüel *çüp botqası* (kuru ot lapası), Tüben Kama Kreşinlerinde *çüpkə qıyuw* (birbirlerine su serpme) diye adlandırılır (Bayazitova, 1995, s. 36). *Çüp* sözü Kıpçak, Oğuz ve Uygur Türkçelerinde *kurumuş ot, saman artıkları* (Əhmət'yanov, 2015, s. 462) gibi anlamlara gelir.

Kökleri paganist dönemlere dek giden bu ritüel Kreşin Tatarlarının köylerinde kutsal sayılan su kuyularının yanında icra edilir.

Pitraw¹⁴/Pətraw Kêlêwê¹⁵. *Pitraw*, yaz mevsiminde kutlanan bir Ortodoks Hristiyan bayramıdır. “12 Haziran günü kutlanan Pitraw, Hristiyanlar tarafından büyük saygı duyulan Aziz Petr (Petrus) ve Aziz Pavel (Pavlus) ile ilişkilendirilerek kutlanan bir bayramdır” (Makarov, 2014, s. 23). Ortodoks Hristiyan olmaları dolayısıyla bu azizler Kreşin Tatarları için de son

¹³ Troitsa (Русча троица): 1. Hristiyanlıkta Baba (Allah), Oğul (İsa) ve Kutsal Ruh'un birliği. 2. Paskalya'dan sonraki 50-51. günlerde kutlanan ve Hristiyanlık ile ilgili olan on iki bayramdan biri (Ojegov ve Şvedova, 2005, s. 812).

¹⁴ Qır kêlêwê: Yağmur lapası (Bayazitova ve ark., 2009, s. 130, 297).

¹⁵ Pitraw: Rusça *Petrov Den'* (Петров день: Petrov Günü) ifadesindeki *Petrov* (Петров) sözünün Tatar Türkçesinin fonetiğine uyarlanması ile ortaya çıkmış bir söz.

derece önemli dinî şahsiyetler olarak kabul edilirler.

Pitraw Kêlêwê vaktinde *Pitraw Günü* öncesi kurban kesilir, köy kilisesine gidilir (Bayazitova, 1995, s. 56-57). Adı itibariyle Ortodoks Hristiyan diniyle ilgili bir bayramı ifade ediyor olsa bile bu gelenekte de arkaik devirlerin izleri saklıdır. Örneğin, *Pitraw*'dan önce bitkilerin özellikle iyileştirici olduğu düşünülür. Bu nedenle *Pitraw* arifesine kadar kış için farklı bitkiler toplanır. Topraktaki bitkiler köklenir ve olgunlaşır. Bu nedenle köylüler tarafından *Pitraw*'dan sonra saman hasadı, hasat gibi işler yapılmak suretiyle kış hazırlıklarına girilir. Çünkü bu bayram yazın sonuna yaklaşıldığını, güzün ayak seslerinin işitmeye başlandığını ifade eder.

Pitraw'dan sonra ot biçme ve orak işlerine başlanır. Yapılması gereken bu tür işlere başlamadan önce halk biraz eğlenir, güç ve moral depolar. *Pitraw Kêlêwê* eğlencenin yanı sıra akrabaları ve köylüleri bir araya toplama işlevi de görür. *Pitraw Kêlêwê* vaktinde bolluk ve bereketi temin etmek için kendine has ritüeller de icra edilir.

Paganist devirlerden miras kalan mevsim değişimleri, takvimle ilgili gelenek ve ritüeller Ruslar arasında popülerliğini devam ettirdiği için bunlar kilise tarafından dinî bayramlara evrilip *azizlerin* isimleriyle anılmaya başlanmıştır (Məhmütov, 1991, s. 54). Kreşinlerde Rus dinî bayramlarıyla ilgili olup Ruslardaki gibi adlandırılan *truysın*, *pitraw* gibi terimlerin ortaya çıkışı da dinî arka plan dolayısıyladır.

Hristiyan takvimi 19. yüzyılın ikinci yarısında Kazan Tatarları arasında tamamen yerleşmiştir. Bu takvimle birlikte Rus köylülerinin tarımla ilgili inanışları, halk tecrübeleri ve terimleri de Tatar kültürüne dâhil olmaya başlamıştır.

Kreşinler arasında *Pitraw Kêlêwê* yerine daha çok *Pitraw Bəyrəmê* (*Pitraw Bayramı*) ve *Pitraw Könê* (*Pitraw Günü*) ifadelerine rastlanır. Bu durum, Kreşinler arasında her yıl aktif bir biçimde kutlanan bu bayramın Rusça orijinli olmasına rağmen Tatar fonetiğine uyarlanmış olması ile ilgilidir.

Pukraw/Pukraw Cıyını/Pokraw. *Pukraw/pokraw* sözü köken itibariyle Rusça *pokrov* (покрѳ) sözüne dayanır. *Kapatma*, *örtme* anlamlarını ifade eder. Güzün ekinler, meyve ve sebzeler toplandıktan sonra gerçekleştirilen bayrama verilen addır. Uzun kış mevsimine girmeden önce verimli ve başarılı geçen yaz mevsimi, yapılan hasat ve elde edilen ürünler dolayısıyla tertip edilen eğlenceler ile yapılan kutlamaları ifade eder. Kreşinlerin yaşadığı bazı bölgelerde bu bayramı bütün köy halkı birlikte kutladığı için bayramın *Pukraw Cıyını* (*Pukraw Toyu/Pukraw Meclisi*) olarak adlandırıldığı da görülür (Urazmanova, 2001, s. 94-96). *Pokraw Cıyını* vakti bolluk

ve bereketi ifade ettiği için özellikle eski devirlerde Kreşin düğünleri daha çok bu dönemde yapılmıştır.

Sonuç

Zengin ve köklü bir kültürel mirasın sahibi olan Kreşin Tatarları müşterek Kazan Tatar Türkçesini kullanıyor olsalar da Ortodoks Hristiyan dinine mensup olmaları dolayısıyla kendilerine ait farklı bir terminolojiye de sahiptirler. Dolayısıyla Kreşin Tatar Türkçesindeki mevsimsel gelenek ve ritüellerle ilgili terimler Tatarca, Rusça ve diğer dillere ait unsurlardan oluşur.

Tatar kültür evrenine ait olan *Babayçı Bağıtı*, *May Çabuw*, *May Köyyë*, *May Küwwë*, *Bərməñçək*, *Yafraq Bəyrämë*, *Qayın Bəyrämë*, *Qır Këlawë*, *Çük*, *Çük İtüw*, *Olı/Olo Kôn* gibi terimler Kreşin Tatarlarının mevsimsel gelenek ve ritüelleriyle ilgili leksikonun millî olan önemli bir kısmını teşkil eder.

Kreşin Tatarları, tarihî süreç içinde ortak din dolayısıyla dil ve kültür alanında Rusçadan etkilendikleri için bu etkilenmenin izleri Kreşin Tatarlarının mevsimsel gelenekleriyle ilgili leksikonda yer alan *Kətaçə*, *Katay-sa*, *Pitraw*, *Pətraw*, *Pukraw*, *Pokraw*, *Raştuva*, *Troysın* ve *Troitsa* gibi örneklerde açık bir biçimde görülür. Bu terimler Rus dilinden Kreşin Tatar Türkçesine geçmiş olup zamanla tamamen ya da kısmen Tatar Türkçesinin fonetiğine uygun hâle getirilmişlerdir.

Kökeni tam olarak tespit edilememiş olan *Narduğan* ve Rus ya da Fin-Ugor orijinli olabileceği düşünülen *Pëştëmə* gibi terimler de mevsimsel geleneklerle ilgili terminolojiyi zenginleştiren diğer terminolojik unsurlardır.

Kreşin Tatarlarının mevsimsel gelenek ve ritüellerinde mutluluk, bolluk, bereket vb. dilekler dileme ve farklı talepleri dile getirmenin yanı sıra verimli geçen bir mevsimin sonunda bir nevi şükretme anlamını da ifade eden eğlence ve kutlamaların da yer aldığı görülür.

Kreşin Tatarları dinî ve millî kimlikleri ile birlikte varlıklarını devam ettirmeye çalışan küçük bir Türk topluluğudur. Türk dünyası halklarının onlarla daha yakın ilişkiler kurmaları Kreşinlerin bu var oluş mücadelesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Etik Komite Onayı: Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek: Araştırma için herhangi bir mali destek alınmadı.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Ethical Committee Approval: Ethical committee approval is not required for this research.

Funding: This research received no external funding.

Conflicts of Interest: The author declares no conflicts of interest in this study.

Kaynakça

- Abdullin, İ. A., Añuncanov G. H, Vañitova S. B. ve ark. (1979). *Tatar tēlēñēñ añlatmalı sūzlēğē II*. Tatarstan Kitap Nəşriyatı.
- Añmet'yanov, R. G. (1981). *Obşçaya leksika duñovnoy kul'turı narodov Srednego Povolj'ya*. İzdatel'stvo "Nauka".
- Alkaya, E.; Kirillova Z. (2018). *Kreşin Tatar Türkçesi (Dil, tarih, kültür)*. Kesit Yayınları.
- Al'meyeva, N. Y. (2007). *Pesni Tatar-Kryaşen I*. İdel-Press.
- Arık, D. (2006). Türk kültürünün farklı bir boyutu olarak Kreşin-Hristiyan Tatarların dinî inanışları. *AÜİFD*, 1, 67-86.
- Bayazitova, F. S. (1986). *Govori Tatar-Kryaşen v sravnitel'nom osvescheniyi*. "Nauka".
- Bayazitova, F. S. (1992). Kērəşēñ Tatarlarının yolaları hēm yola cırları. *Qazan Utları*, № 6, s. 174-180.
- Bondarenko, E. O. (1993). *Prazdniki Hristianskoy Rusi (Russkiy narodniy Pravoslavniy kalendar': sprav. izd.)*. Kaliningradskoye Knijnoye İzdatel'stvo.
- Bayazitova, F. S. (1995). *Tatar halqınıñ bəyrəm hēm köñkürēş yolaları*. Tatarstan Kitap Nəşriyatı.
- Bayazitova, F. S. (2003). *Tatar-Mişər ruñiy mirası: ğailə-köñkürēş, yola terminologiyesē hēm folklor*. "Tatarskaya Gazeta".
- Bayazitova, F. S. (2008). Kērəşēñ söyləşlərē tōrkēmē. *Tatar halıq söyləşlərē I* içinde (s. 87-140), "Məğarif" Nəşriyatı.
- Bayazitova, F. S., Ramazanova D. B., Sadiykova Z. R. ve ark. (2009). *Tatar tēlēñēñ zur diyalektologik sūzlēğē*. Tatarstan Kitap Nəşriyatı.
- Bayazitova, F. S. (2019). Halıq traditsiyelerēndə borıñğı Törkiy hēm etnokonfessional leksika. *Fənniy Tatarstan*, 3, 15-23.
- Bukvar' dlya Kryaşen Kryaşenskiy Otdel' (...). (...)
- Buran, A. (2015). *Türklük bilimi terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınları.

- Əhətov, Ğ.Ĥ. (1984). *Tatar diyalektologiyesə (yuğarı uquw yortı studentları öçən dərəslək)*. Tatarstan Kitap Nəşriyatı.
- Əhmət'yanov, R.Ĝ. (2015). *Tatar tēlənēj etimologik süzlēğē II*. "Məğarif- Waqıt" Nəşriyatı.
- Əkimcanov, F.S. (2013). *Tatar tēlənēj məktəplər öçən aqlatmalı süzlēğē*. Tatarstan Kitap Nəşriyatı.
- <https://www.pravenc.ru> (06.05.2024).
- İncil. (1995). Yeni Yaşam Yayınları.
- İşhakov, R. (2014). *Oçerki istoriyi traditsiyonnoy kul'turi i religioznosti Tatar-Kryaşen*. İzd-vo "Tsentr İnnovatsionnih Tehnologiy".
- İşhakov, R. R. ve Nikolayev G. A. (2014). Tatarı-Kryaşeni v zerkale fol'klora i etnografiçeskih soçineniy sluşateley Kazanskih Kryaşenskih pedagogiçeskih kursov (pedagogiçeskogo tehnikuma) (1921-1922): sbornik materialov i dokumentov. Institut İstoriyi im. Ş. Mardjani AN RT; Çuvaş. Gos. Institut Gumanit. Nauk.
- Karimova, R. (2017). Kazan-Tatar Türklerinde geçiş dönemleri (Doğum, evlenme, ölüm) (Tez No. 466170) [Yüksek lisans tezi, Kocaeli Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sharafullina, A. (2017). *Hıristiyanlaştırılmış Türkler (Tatarlar-Kreşinler)* (Tez No. 491227) [Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Kərimullin, Ə. (1997). *Tēl – mēllətnēj saqçısı*. Tatarstan Kitap Nəşriyatı.
- Logos İzdatel'skiy Dom (2014). *Dēn turında*. Logos İzdatel'skiy Dom.
- Makarov, G. (2014). *Kērāşēn mādāniyatē. Provaslav bəyrəmnər, slavutlar, diniy cıricular*. İzdatel'stvo "Oteçestvo".
- Məhmütov, Ĥ. (1991). *Yıl təwlēğē – 12 ay: ǧalıq kalendarē bitlārēnnen*. Tatarstan Kitap Nəşriyatı.
- Muhamadeyeva, L. (2017). Obşçestvenno-politiçeskoye dvijeniye Kryaşen v 1940-ǧ gg. R.S. Hekimov (Ed.). *İstoriya i kul'tura Tatar-Kryaşen (XVI-XX vv.)* içinde (s. 427-456). Institut istoriyi im. Ş. Mardjani AN RT.
- Muhamadeyeva, L. A. (2016). Sotsiokul'turnoye razvitiye Kryaşenskogo naseleniya RSFSR v 1917-1930-ǧ gg. (na primere Nagaybakov Yujnogo Urala). *Kryaşenskoye İstoriçeskoye Obozreniye*, 1, 101-107.
- Mullina, İ. (26.11.2015). 10 let 'novomu zavetu' – çaņa zakon'. *Tuğanaylar*, 22(314), 6.
- Myuller, V. K. (2013). *Polnyy Anglo-Russkiy Russko-Angliyskiy slovar' – Complete English-Russian Russian-English dictionary*. Eksmo.
- Ojegov, S. İ. ve Şvedova N. Yu. (2005). *Tolkoviy slovar' Russkogo yazıka*. Rossiyskaya Akademiya Nauk Institut Russkogo Yazıka im. V.V. Vinogradova.
- Orkun, H. N. (2011). *Eski Türk yazıtları*. Türk Dil Kurumu.

- Öner, M. (2015). *Kazan – Tatar Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.
- Özkan, N. (2002). *Türk dilinin yurtları*. Akçağ.
- Rıbal’çenko, T. Ye. (2006). *Turetsko-Russkiy i Russko-Turetskiy slovar’*. Russkiy Yazık Mediya.
- Rorlich, A. A. (1984). *Komunist idaresinde Volga-Ural Müslümanları*. ODTÜ Asya-Afrika Araştırmaları Grubu.
- Sirotna, T. A. (2005). *Sovremenniy Anglo-Russkiy Russko-Angliyskiy slovar’*. BAO-Press Ripol Klassik.
- Sokolovskiy, S. V. (2009). *Kryaşeni vo Vserossiyskoy perepisi naseleniya 2002 goda*. Kryaşızdat.
- Şahan Güney, F. (2015). *Tatarca referans grameri*. Kriter Yayınevi.
- Şarafutdinov, D. R ve Sadiykova R. B. (2012). *Semeyniye i kalendarniye obıyçai i obryadı Tatar*. Glavnoye Arhivnoye Upravleniye Pri Kabinete Ministrov RT.
- Şirin, H. (2016). *Eski Türk yazıtları söz varlığı incelemesi*. Türk Dil Kurumu.
- Şirin User, H. (2015). *Başlangıcından günümüze Türk yazı sistemleri*. Akçağ.
- Tekin, T. (2014). *Orhon yazıtları*. Türk Dil Kurumu.
- Thomsen, V. (2011). *Orhon yazıtları araştırmaları*. Türk Dil Kurumu.
- Urazmanova, R. K. (2001). *Obryadı i prazdniki Tatar Povoljya i Urala (godovoy tsikl. XIX-naç. XX vv.)*. İstoriko-etnografiçeskiy atlas Tatarskogo naroda. İzdatelstvo PİK “Dom Peçati”.
- Veren, E. (2019). *Kocakarı soğuklarından zemheriye Anadolu halk takvimi*. Doğan Kitap.
- Yefimov, P. V. (2013). *Uzgan cullar*. “Logos” İzdatel’skiy Dom.
- Yusipova, M. (2003). *İdil-Ural Bölgesinde Hıristiyanlığın yayılması üzerine bir araştırma (Tez No. 137475) [Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi]*. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Zakiyev, M. Z., Ğaniyev F. A. ve Zinnötullina K. Z. (1998). *Tatar grammatikası I. “İnsan”-“Fikër”*.

Extended Summary

The Idel-Ural region is known as one of the most ancient homelands of the Turkic world. Various Turkic peoples such as Chuvash, Tatar and Bashkir, as well as Slavic and Finno-Ugric peoples live in this region.

Islam was adopted as the official state religion by the Idel Bulgars, the ancestors of the Tatars, who lived in the Idel-Ural region and preserved their ancient Turkic beliefs, in 922 during the period of the Idel-Bulgar State. The Kazan Khanate, the last independent state of the Tatars, one of the Turkic peoples residing in this region and having established numerous states throughout history, was occupied by the Tsardom of Russia in 1552. Following the great tragedy caused by the invasion, a stringent assimilation policy was implemented against the stateless Tatars, beginning with Christianization and later Russification. Over time, some of the Tatars in the region were Christianized. Despite the intense political and military pressure, however, the vast majority of Tatars managed to preserve their national identity and continue to maintain it to this day.

The Kryashens (Christian Tatars) constitute a small ethnic subgroup within the Kazan Tatars. While a small part of them is dispersed across various regions and cities within the country, the majority of the Kryashen population resides in the Autonomous Republic of Tatarstan, a federal subject of the Russian Federation. Although precise demographic data is lacking, it is estimated that the current population of Kryashen Tatars is approximately one hundred thousand. Their adherence to Orthodox Christianity positions them as a distinct group separate from the larger Tatar population.

The adoption of Orthodox Christianity by the Kryashen Tatars has rendered their language more susceptible to the influence of Russian. The religious affiliation shared with Russians, coupled with the superstratum influence of the Russian language, has resulted in Kryashen Tatar Turkish incorporating numerous lexical and structural elements from Russian. Nevertheless, it continues to preserve various linguistic characteristics of the pre-Islamic period of the Turkic language.

The Kryashen Tatars do not have a distinct dialect. Depending on the regions in which they inhabit, their speech varieties are classified within the Middle (Kazan) and Western (Misher) Tatar dialects. In daily life, Kryashen Tatars speak a dialect specific to their region, while in the domain of public national information, they use the Tatar literary language. Since the Russian language is included in the education system as the state language, it has become very widespread among the young people of Kryashen. In religious life, the church written language of the Kryashen Tatars, which was developed and introduced by Orthodox Christian missionaries and linguists in the middle of the 19th century, is used.

Even though living together with the Russians, who have become the dominant ethnic element in the Idel-Ural Region, and sharing the same religious values with them have made the Kryashen Tatars much more open to the Russian language and culture in terms of language and culture. The Kryashen, who speak Tatar but belong to the Orthodox Christian religion, are not an assimilated and Russified

society. The Kryashens, who speak the Middle dialect of Kazan Tatar Turkish, have successfully preserved their customs and traditions through their language, thus their language has played a significant role in the survival of Kryashen folk culture. The terms related to the traditions of the Kryashen Tatars represent one of the linguistic riches of Kryashen Tatar Turkish.

Although Kryashens, who are the owners of a rich and deep-rooted cultural heritage, use the common Tatar Turkish, they also have a different terminology of their own due to their Orthodox Christian religion. Therefore, the terms related to seasonal traditions and rituals in Kryashen Tatar Turkish are composed of elements of Tatar, Russian and other languages.

Among the customs and traditions related to the seasons in Kryashen Tatars, there are many examples such as *bərmənçək*, *qır kéləwě*, *yafrağ bəyrämě*, *pətraw kéləwě*, *troysin/troitsa*, *raştuva*, etc. In the naming of these traditions related to the seasons, there are terms that have survived from ancient times to the present day, as well as terms that have passed from the Russian language to Tatar Turkish through the Orthodox Christian religion. This mixed terminology related to traditions in Kryashen Tatar Turkish continues to exist today.

Since the Kryashen Tatars were historically influenced by Russian in language and culture due to their common religion, the traces of this influence are evident in the lexicon of seasonal customs of the Kryashen Tatars, such as *Kətəçə*, *Kataysa*, *Pitraw*, *Pětraw*, *Pukraw*, *Pokraw*, *Raştuva*, *Troysin* and *Troitsa*. These terms were borrowed from the Russian language into Kryashen Tatar Turkish and, over time, have been fully or partially assimilated into the phonetics of Tatar Turkish.

Terms such as *Babayçı Bağıtı*, *May Çabuw*, *May Köyyě*, *May Küwwě*, *Brmençək*, *Olı/Olo Kön*, *Yafrağ Bəyrämě*, *Qayın Bəyrämě*, *Qır Kéləwě*, *Çük*, *Çük İtiw*, which belong to the Tatar cultural universe, constitute an important part of the lexicon related to the seasonal customs and rituals of the Kryashen Tatars.

Other terms such as *Narduğan*, the origin of which has not been fully identified, and *Peşteme*, which may be of Russian or Finno-Ugric origin, also enrich the terminology related to seasonal customs.

The Kryashen Tatars are a community struggling to survive beyond all controversies. It is of vital importance for the Kryashens that the peoples of the Turkic world establish closer relations with them in their struggle for survival.

This study, based on textual analysis, aims to identify the terminology related to seasonal traditions in Kryashen Tatar Turkish. A range of Tatar Turkish dictionaries, primarily *Tatar Tělñññ Zur Diyalektologik Sözlögě*, along with Tatar folklore sources, were examined, and the terminology related to seasonal traditions within these sources was compiled and analyzed. Throughout the study, variations of terms related to seasonal traditions in Kryashen Tatar Turkish, within the broader framework of Tatar Turkish, were identified, and comprehensive explanations of these terms were offered.